

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Jagten på Jægermesteren

Harfeld, Jes Lynning; Øhrstrøm, Peter; Madsen, Jette Vibeke Damsgård

Published in:
Munkiana

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2021

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Harfeld, J. L., Øhrstrøm, P., & Madsen, J. V. D. (2021). Jagten på Jægermesteren. *Munkiana*, 2021(70), 30-35.
<http://www.munkiana.dk/?vis=munkiana>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

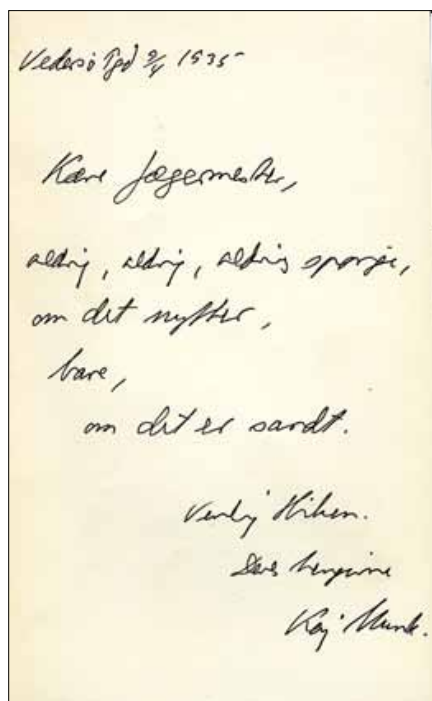
Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Jagten på Jægermesteren

Af Jes Lynning Harfeld,
Jette Vibeke Damsgaard Madsen
og Peter Øhrstrøm

Et af de allermest berømte citater af Kaj Munk findes i nedenstående brev dateret den 9/4 1935. Kaj Munk skriver: Kære Jægermester, aldrig, aldrig, aldrig spørge, om det nytter, bare, om det er sandt.

Brevet er ikke mindst blevet berømt, fordi det bliver brugt i titlen på den meget kendte bog, *Aldrig spørge, om det nytter. Digterens liv fortalt af ham selv i breve og artikler m.m.*, som blev udgivet af Niels Nøjgaard i 1958. Heri aftrykkes ovenstående brev først i bogen, men om baggrunden for det, står der blot følgende i bogens indledning: ”Bogens Titel er hentet fra det gengivne Brev, som tillige

giver Læseren en Prøve paa Kaj Munks Haandskrift.”

Det efterlader læseren med en række spørgsmål: Hvem var den ”Jægermester”, som Munk skrev til? Hvad var Munks relation til vedkommende? Hvad var den nærmere baggrund for brevet?

Svarene på de spørgsmål kan bestemt ikke siges at være almen viden – heller ikke blandt Munk-forskere. I forsøget på at besvare disse spørgsmål, har vi været en hel del kilder igennem. Svaret på jægermesterens identitet dukker bl.a. op i en tale ved et stort arrangement i Fredericia på Grundlovsdag 1945. Her taler bl.a. forfatter Gunnar Nislev. I avisen dagen efter refereres en del af Nislevs tale på følgende måde:

Som et Motto for Fremtidens Arbejde satte han et Ord, Kaj Munk engang havde skrevet til ham: Aldrig spørge, om det nytter, bare om det er sandt. Rusland og England spurgte ikke, om det nyttede, da de var længst nede, men kæmpede videre for Sandheden. (Fredericia Dagblad, d. 6. juni 1945, side 2).

Ifølge denne kilde er det altså Gunnar Nislev, som er den ”Jægermester”, som Munk skriver til i sit berømte brev fra 1935. Men hvem var han? Og hvad var den konkrete baggrund for brevet? Disse to spørgsmål vil vi forsøge at besvare i det følgende.

Gunnar Nislev, alias Jægermester Plov
Gunnar Munch Nislev blev født i Gudum Sogn, nær Lemvig, i 1895. Det var dengang og stadig den dag i dag et område,

som bedst betegnes som 'ude på landet', og netop denne baggrund i det danske liv uden for, og nogle gange langt fra, de små og store byer spiller en central rolle i Nislevs liv og forfatterskab.

Efter endt uddannelse købte Nislev i 1919 proprietærgården Gl. Kærsgård nord for Silkeborg Langsø. Gården eksisterer ikke længere, og området er i dag omkranset af de villakvarterer, som er vokset ud af Silkeborgs bykerne. Men den gang lå gården frit med marker omkring og med det, der må have været en fantastisk udsigt ned over søen. Gl. Kærsgård var under Nislevs ledelse i mere end 20 år, og han drev den sammen med skiftende hold af kvindelige landvæsenselev-er.

Det er under tiden på Gl. Kærsgaard, at Nislev starter sin litterære karriere. I første omgang bliver han dog på egnen kendt, ikke på sine skrivelser, men på sin mere praktiske driftighed. Et af tidens problemer på de kanter er den lange ekstra transporttid, når man i nord-syd-trafik må rundt om Silkeborg Langsø.

I 1928 tog Nislev derfor sagen i egen hånd. Ved hjælp af jernbanespor og tipvogne købt i et nedlagt tørveleje begyndte han arbejdet på en dæmning og bro over søen. Projektet voksede sig dog for stort som privatengagement, og undervejs overtog kommunen anlægsarbejdet, som en del af det i de år almindelige nødhjælpsarbejde for arbejdsløse arbejdsmænd. Broen kom dog stadig til at hedde Kærsgaardsbroen efter Nislevs gård.

Det er landmandslivet på netop Gl. Kærsgård, der bliver baggrund og inspiration for Nislevs første publikation.

I 1929 udkommer bogen *Den kvindelige Landvæsenselev* på forlaget Reitzel. Bogen bliver ikke nogen stor succes, men den sætter tonen for Nislevs forfatterskab, med fokus på det simple og ærlige landmandsliv. Samtidig er bogen et eksempel på Nislevs opmærksomhed på kvinders arbejdsmæssige og politiske ligestilling.

Fire år senere, i 1933, udkommer Nislev med bogen *Jægermester Plov* på Berlingske Forlag. Bogen er rigt illustreret af Gerda Ploug Sarp (1881-1968).

Sarp er en af de første prominente kvindelige avis- og bladtegnere i Danmark og bliver en mangeårig samarbejdspartner for Nislev. Bogen udkommer under pseudonymet 'Jægermester Plov', som efterfølgende bliver Nislevs faste pseudonym i alle skriftlige medier.

Den kvindelige Landvæsenselev bliver sammen med *Høsten før og nu: Hvad Høstbindegarnet berøvede os og hvad det gav* (1935) hans eneste udgivelse under eget navn.

Det er dog som bladskribent, under navnet Jægermester Plov, at Nislev slår sit navn fast både i litterære kredse og i mange danske hjem. Med sine små personlige avis-essays, under titlen "Breve fra Landet"¹, bragte han anekdoter og betragtninger omkring natur, landbrug og mennesker ud til læserne af landets aviser. Det er især i de Berlingske aviser, at rubrikken får sin popularitet, og det er således også under det Berlingske forlag, at brevene udgives i samlinger af flere omgange igennem 1930'erne og -40'erne.

Så populær er Nislevs 'breve', at der endog gøres et forsøg på at få hul igennem til det engelsksprogede marked. Følgelig

udkommer *The Castle of Contentment; letters from a Jutland farm* i 1937 på forlaget Willett, Clark, and Co. i USA (oversat af Astrid Rosing Sawyer² og Llewellyn Jones).

Bogen får tre ud af fem stjerner på Peabody Monthly Booklist, og Nislev beskrives som en "modern Hans Christian Andersen [who] writes a poetic, humorous, kindly, beautiful record of his personal experiences as a working Danish farmer"³.

Det er dog ikke alle amerikanske anmeldelser, der er lige gode, og i *Books Abroad* skriver anmelderen: "The book is not lacking in information, but its author is more a man of feelings than of knowledge and definite purposes. He is emotionally so high-strung that any serious problem brings tears to his eyes"⁴.

En interessant lille detalje ved oversættelsen er, at den fungerer som endnu en markering af Nislevs opmærksomhed omkring kvinders stilling i samfundet. Bogen dedikerer han nemlig til den dansk-gifte amerikanske ambassadør i Danmark (1933-1936), Ruth Bryan Owen, som udpeget af Franklin D. Roosevelt er det første kvindelige medlem af USA's ambassadørkorps.

Det er svært i dag at få et entydigt billede af bogens modtagelse på det engelsksprogede marked, men faktum er, at det bliver det eneste forsøg på at nå ud til det internationale publikum.

Herhjemme fortsætter Nislev dog som en populær klummeskribent. Den sidste samling af brevene udkommer i 1949 under titlen *Nye Breve*. Denne gang på Landbrugsforlaget, men stadig med Sarp som illustratør.

Med få undtagelser bliver det også Nislevs sidste udgivelse, om end han i de

følgende årtier kan findes som skribent af kronikker og læserbreve i landets aviser.

I sit otium flyttede Nislev sammen med sin hustru Inger ind i en del af forpagterboligen på Hagenskov Gods på Fyn. Her erindres den aldrende Nislev af godsets ejer, fhv. indenrigsminister Britta Schall-Holberg, som "den smukkeste mand, jeg har set" og "altid med et stykke værktøj i hånden og iklædt det, der dengang hed en støvfrakke"⁵.

Jægermester Plov dør den 22. april 1978. Ifølge Schall-Holbergs erindringer stod han denne dag op fra sit sygeleje, forfattede sin egen dødsannonce for derefter at returnere til sengen og døde på eftermiddagen.

Sandt er det i hvert fald, at Nislev selv skriver sin dødsannonce. Den slutter med ordene: "Skulle en og anden savne mig, kan vedkommende altid finde mig i mine bøger."

Baggrunden for Munks brev til Nislev

Vi ved ikke, om Gunnar Nislev og Kaj Munk nogensinde mødte hinanden personligt, men der er intet, der tyder på det. Man kunne forestille sig, at de havde mødt hinanden i studietiden, men Nislev afsluttede Polyteknisk Læreanstalt i 1913, og tog derefter en landbrugsuddannelse. Munk begyndte først sit teologistudium i København i 1917. Selvom Munk nævner flere ved navn Gunnar i sine lommebøger og notesbøger fra studietiden, så nævner han hverken Gunnar Nislev eller Gunnar Munch Olesen, som var Nislevs oprindelige navn.

De to stiftede måske i virkeligheden be-

kendskab med hinanden via deres forfattervirksomheder. Vi har på Kaj Munk Forskningscentret (KMF) kun to breve fra Nislev til Munk og et brev fra Munk til Nislev, nemlig det, der er trykt på forsidebladet i *Aldrig spørge om det nytter*.

Nislevs første brev i samlingen på KMF til Munk, dateret den 7. april 1935, skriver han i anledning af en kronik af Kaj Munk, bragt i *Dagens Nyheder* samme dag. Dette er to dage før Munks svar til Nislev. Kronikken er en gengivelse af Munks tale i Studenterforeningen den 6. april.

”Jeg maa sende Dem en Hilsen og Tak for Deres Foredrag”, skriver Nislev, ”... hvor jeg dog synes, det er saadanne prædikener, Verden trænger til.”

Nislev skriver videre om de Værdier, som han mener at finde i Munks foredrag, og som han også selv forsøger, gennem sin skribentvirksomhed, at fremhæve. Men hvad hjælper det? Nislev har forstået, at de unge tilhørere i Studenterforeningen var desorienterede efter Munks Foredrag, så hvad nytter det? Han skriver videre i sit brev: ”... hvad hjælper det at vække dem, som alligevel snart skal dø, naar de Unge bare bliver „desorienterede”?”

Det må være det spørgsmål, Munk svarer på i sit berømte brev den 9. april 1935, hvor han skriver: ”Kære Jægmester, aldrig, aldrig, aldrig spørge, om det nytter, bare, om det er sandt.”

Nislev underskrev sit brev med ”Deres taknemlige Jægmester Plov”, så der kan ikke herske nogen tvivl om, at den Jægmester, som Munk skriver til, er Gunnar Nislev, alias ”Jægmester Plov”.

Hvilke sandheder er det så, der er så vigtige for både Munk og Nislev? Det er ikke sandheder af politisk karakter,

som man måske kunne tro, ikke kampen mod parlamentarismen, som Munk ellers er optaget af. Munk har noget andet på hjerte, da han taler i Studenterforeningen. Han kalder det selv: ”... et Udkig til en helt anden Verden”.

En hovedpointe i Munks kronik er denne, at vi i Europa har tilsidesat sjælen, i vor rastløse og febrilske kamp for teknologiske landvindinger. Vi har vundet verdensherredømmet, men vore sjæle har det skidt! Vi har mistet freden.

Munk tager afsæt i Valdemar Rørdams bog *Buddha, Lykkens Yndling*, som var udkommet ti år tidligere.

Bogen blev aldrig læst af særlig mange, desværre, mener Munk, for Rørdam pegede netop i sin bog på den problemstilling, som Munk vil have frem. Buddha løfter hånden, ikke til en Hitlerhilsen, skriver Munk, men til et: Holdt! For Europa har i sin febrilske travlhed, sit rastløse arbejde og sin jagen efter Magt mistet livets egentlige og oprindelige værdier; glæden ved naturen og medmennesket. Man har glemt at værdsætte stilhed og eftertanke.

Og Buddha maner til at stoppe op. Nu er tiden kommet til sindsforandring og livsforvandling. Den europæiske version af kristendommen har i Paulus’ ånd dyrket arbejdet, men Jesus viste os snarere, at livet er barnets vandring med sin far ved hånden.

Munk forestiller sig, at tiden er kommet, hvor den altid virksomme Paulus mødes med den altid siddende Buddha, og at de sammen kan føre menneskeheden hen til Kristus, der siger: Hvad gavner det menneskeheden, om den vandt den ganske verden, men måtte bøde med sin sjæl⁶.

Det er denne opgave, kampen for sjælefreden, som også Nislev påtager sig i sin skribentgerning. Men budskabet efterlader åbenbart de unge ”desorienterede”. Nislev skriver: ”... jeg tænker ofte, at selv om nok én og anden af de Ældre standser og lytter, saa er det vist for de Unge bare noget gammeldags Lirum-larum.”

Vi kender Munks svar til Nislev. Det er klart og tydeligt. Spørg ikke, om det hele hjælper noget, det er nok at vide, at det talte og skrevne er sandt. Hverken Nislev eller Munk skal altså holde sig tilbage, ved tanken om, at det alligevel ikke nytter noget.

Nislev er netop kommet hjem fra en rejse i Tyskland. Han skriver til Munk, at han var tilhænger af Hitlers politiske system. Var, og ikke er, for Nislev er urolig for sjælens, kunstens og kulturens vilkår. Hvor skal de fremover finde et fristed? spørger han.

Både han og Munk har altså noget på hjerte, som overstiger den politiske agenda. Der er noget, som er vigtigere end økonomisk og teknologisk succes. Noget, som Hitlers politiske system ikke tilgodeser: Frihed for sjælen! Nislev tilføjer:

Jeg er bange for, at den europæiske Kultur maa forgaa i en Verdensbrand, før Menneskene mellem de rygende Ruiner lærer, hvad der er Manna for Sjælen.

Saa vil ogsaa een og anden sende Dem, Pastor Munck en Tanke og maaske mindes hvad De sagde forleden Aften.

Det andet brev fra Nislev til Munk er fra den 15. september 1938. Det er fak-

tisk bare et postkort med et billede af Gl. Kjærsgaard på forsiden. Nislev svarer på en venlig hilsen fra Munk i anledning af nogle skriverier. I en lidt humoristisk tone takker han for hilsenen og skriver:

Hvis jeg skulde skrive til Dem, hver gang De glædede (og forargede) mig, maatte jeg ansætte en Sekretær, og Postbudet til Vedersø maatte anskaffe en Paahængsvogn. Men det har han formodentlig allerede maattet!

Den humoristiske hilsen kan forstås som en slags undskyldning for, at Nislev ikke i højere grad reagerede på Munks udgivelser og skriverier i aviserne. Munk var simpelthen så uendelig produktiv, så opgaven med at skrive, hver gang der udkom noget af den ene eller anden art, ville være uoverkommelig. Kortet afsluttes denne gang med: ”Deres hengivne, Gunnar Nislev, (Jægmester Plov)”.

Kaj Munks Mindefond

Efter tyskernes likvidering af Kaj Munk i januar 1944 oprettedes allerede i ugerne efter en Mindefond, som dog på grund af den tyske besættelse havde vanskelige arbejdsvilkår. Først efter befrielsen kom der rigtig gang i indsamlingen til mindefonden, og Gunnar Nislev var med i fondens lokalkomite i Fredericia. Han skriver om Kaj Munk i *Fredericia Dagblad* den 9. oktober 1945, netop i den periode, hvor landsindsamlingen finder sted, nemlig den 1. – 15. oktober 1945. I artiklen nævner han atter ordene: ”Aldrig, aldrig, aldrig spørge, om det nytter, bare, om det er Sandt.” Og han underskriver: Jægmester Plov.

Nislev hylder først og fremmest Munk, fordi han holdt folket vågent i en tid, hvor

landets ledere ”var tvunget til at synge Vuggesange”. Munk brugte sin position som anerkendt Digter til at tale fjenden imod. ”... de sidste af os vaagnede ved hans Død”, skriver Nislev.

Man kan få den fornemmelse, at han selv var en af de sidste, der vågnede op og erkendte, at man måtte gøre modstand mod den tyske besættelsesmagt. I hvert fald er det tydeligt for Nislev, at Munks død blev et signal til det danske folk om at forene sig i kampen mod besættelsesmagten.

Kilder:

Munk, Kaj: ”Det, der ikke er raadent” i *Dagens Nyheder*, 7. april 1935.

Nislev, Gunnar: ”Brev til Kaj Munk 7. april 1935”. Kaj Munk Forskningscentrets arkiv.

Nislev, Gunnar: ”Brevkort til Kaj Munk”, 15. september 1938. Kaj Munk Forskningscentrets arkiv.

Nislev, Gunnar (Jægermester Plov): ”Kaj Munks Mindefond”, *Fredericia Dagblad* 9. oktober 1945.

Nøjgaard, Niels (red.): Kaj Munk: *Aldrig spørge, om det nytter. Digterens liv fortalt af ham selv i breve og artikler m.m.*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S: København 1958.

(Ukendt). ”I Fremtiden maa det være en Selvfølge, at alle i offentlige Stillinger har rene Hænder.”, *Fredericia Dagblad*, 6. juni 1945.

(Ukendt). ”Kaj Munks Mindefond”, *Fredericia dagblad*, 30. august 1945.

(Ukendt). ”Kaj Munks Mindefond”, *Fredericia Dagblad*, 31. august 1945.

Gunnar Munch Nislev (1895-1978), http://www.fredericiashistorie.dk/html/erritsoe/biografier/Gunnar_Nislev.html

Tak til Arkivar Lisbeth Aagaard Lykke, Museerne i Fredericia, for værdifuld hjælp i forbindelse med arbejdet med artiklen.

1 ”Breve fra Landet” var navnet på en klummetype, der eksisterede i flere af landets aviser og med en række forskellige forfattere. Gunnar Nislev var formodentlig den mest berømte, men også f.eks. journalisten Erik Bostrup (pseudonym: Manden i Skovhuset) skrev i mange år en rubrik i Jyllands-Posten under titlen ”Breve fra Landet”

2 Det er også Astrid Rosing Sawyer, der oversætter Kaj Munks *Han sidder ved smeltediglen (He Sits at the Crucible)* og *Sejren (Victory)* til engelsk.

3 Peabody Journal of Education, 1937, Vol. 15, No. 2, side 105.

4 M.T.H. [anmelderens initialer] Books Abroad, 1937, Vol. 11, No. 4, side 505.

5 Britta Schall-Holberg, Berlingske Tidende, sektion 1, side 10, 7. juli 1996.

6 Citatet stammer fra NT: Mattæusevangeliet 16,26.